

Birgitta Mark,
Provkonstruktör för ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3

Resultatrapport 2015: Ämnesprov i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3

Från och med läsåret 2011/2012 ligger Lgr11 med kursplaner och preciserade kunskapskrav till grund för provets utformning. Då ämnesprovet så långt som möjligt ska kunna sägas vara likvärdigt över tid är det värdefullt att analysera vilka likheter och olikheter som framkommer ur tre närliggande prov. Denna rapport utgår från 2015 års insamlade lärarenkät svar och elevlösningar samtidigt som kontinuerliga jämförelser görs med insamlingar av resultat för 2012, 2013 och 2014 års prov.

Ämnesprovet inramas alltid av ett tema. Årets tema går under beteckningen *Tiden* och är gemensamt med provet i matematik. I likhet med proven 2012–2014 ingår åtta delprov 2015.

- Delprov A prövar elevernas förmåga att kunna berätta och beskriva vardagliga händelser samt kunna ge och ta enkla muntliga instruktioner.
- Delprov B, C, D och E prövar elevernas läsförmåga ur olika aspekter.
- Delprov F och G utgår från en berättande skrivuppgift. Eleverna skriver en text i delprov F som även används som underlag för att pröva elevernas skrivförmåga i delprov G.
- Delprov H prövar elevernas förmåga att kunna skriva en förklarande faktatext.

I ämnesprovet ingår även en frivillig del som belyser hur eleverna själva skattar sin förmåga i en självbedömning *Jag talar, läser och skriver*. Denna del har formen av olika påståenden som eleverna ska reflektera över och ta ställning till.

Totalt har 1 278 lärare besvarat 2015 års lärarenkät. Av de inkomna enkätsvaren undervisar 98 procent av lärarna eleverna i svenska och 22 procent i svenska som andraspråk (vissa lärare undervisar således både i svenska och svenska som andraspråk), vilket följer samma mönster som föregående år. Detsamma gäller lärarnas inställning till ämnesprovet då 98 procent av lärarna anger att provet är bra eller ganska bra i sin helhet. Många lärare tycker dock, i likhet med föregående år, att genomförandet av provet har tagit för mycket tid från den vanliga undervisningen. Trots dessa invändningar anger 87 procent av dem att provet är lagom omfattande.

Vidare uppger majoriteten av lärarna, 90 procent, att de flesta elever har varit positiva till att göra ämnesprovet. Kommenterar som att eleverna tyckte proven var spännande och roliga att göra framkommer ofta. En annan återkommande lärarkommentar är att elevernas provresultat i flera fall visar att de har presterat bättre än förväntat. Några lärare menar dock att proven har inneburit stress och nervositet för en del elever, vilket kan ha inverkar negativt på provresultatet.

Från årets prov har 510 insamlade elevlösningar registrerats i provgruppens arkiv. Av de registrerade elevlösningarna är det 97 elevlösningar som följer kursplanen i svenska som andraspråk.

Delprov A – muntlig förmåga

I delprov A prövas elevernas förmåga att kunna berätta och beskriva vardagliga händelser samt kunna ge och ta enkla muntliga instruktioner. Uppgifterna till delprovet är knutna till den gemensamma affischen med barnen Nova och Troj, som det nationella provet i matematik och svenska/svenska som andraspråk är uppbyggt kring. I samband med delprovet ska läraren observera eleverna med stöd av ett bedömningsunderlag som ingår i provmaterialet. Ur lärarkommentarerna framkommer det att 9 procent av lärarna upplever att delprov A är för lätt med en för lågt satt kravnivå. Problemet med delprov A anses av somliga lärare även vara att det tar lång tid att genomföra och att den tillhörande rituppgiften som finns med i årets delprov anses överflödig. Motsatt uppfattning framkommer också. Många lärare tycker att delprovet är en utmärkt introduktion till provet och att man kan lyssna på elevernas interaktion under den gemensamma rituppgiften och då samtidigt få en hel del information om elevens förmåga att ställa frågor, ge kommentarer och framföra egna åsikter.

Lärarnas skattning av delprovet stämmer väl överens med de registrerade elevlösningarna. Dessa visar att 96 procent av eleverna som följer kursplanen i svenska når kravnivån för delprov A, vilket är samma procentsats som gäller för inkomna elevlösningar 2013, 2012 och 2014 års delprov uppvisar en ännu högre andel elever som når, nämligen 99 procent. Skillnaden beror förmodligen på beslutet att vartannat år pröva elevernas muntlighet med stöd av en individuell uppgift och vartannat år med stöd av en gruppuppgift. I detta fall innebär det att elevernas muntlighet 2015 och 2013 prövades utifrån en smågruppsaktivitet medan den 2012 och 2014 prövades utifrån en individuell uppgift. Det lägre resultatet åren 2015 och 2013 antyder därmed att det är något svårare för eleverna i årskurs 3 att nå den muntliga kravnivån i en grupsituation jämfört med kravnivån i en individuell situation. Detta stärks av att den nationella resultatinsamlingen som uppvisar ett likartat mönster.

Delprov B, C, D och E – läsförmåga

Liksom ämnesprovet 2012, 2013 och 2014 prövas elevernas läsförmåga 2015 ur olika aspekter med stöd av fyra skilda delprov. I delprov B prövas elevernas förmåga att kunna läsa och förstå en skönlitterär text utifrån temat *Tiden*. I delprov C är det en faktatext om tidsskillnader på jorden och olika hjälpmedel och instrument för att mäta tid. Både delprov B och C består av ett antal flervalsfrågor, där ett i förväg bestämt antal poäng anger kravnivån för resultatet på delprovet.

För delprov D och E gäller att eleverna enskilt tillsammans med en lärare ska kunna visa grundläggande läsförståelse. I delprov D läser eleverna inledningen till den skönlitterära texten där förmågan att läsa med flyt fokuseras, medan delprov E fokuserar om eleverna kan föra enkla resonemang om den upplästa texten och relatera denna till egna erfarenheter. Till de två delproven ingår ett bedömningsunderlag där ett antal aspekter ska vara uppfyllda för de olika kravnivåerna. Sammantaget ger de fyra delproven en sammansatt bild av elevernas läsförmåga i relation till de kunskapskrav för årskurs 3 som kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk anger.

Analysen av de elevlösningar som följer kursplanen i svenska visar att 97 procent av eleverna når kravnivån för den berättande texten och 95 procent når kravnivån för faktatexten. Vidare klarar 98 procent av dem att läsa med flyt och i stort sett alla, 99 procent, kan utföra ett

textsamtal omkring den höglästa texten. I stort sett följer 2015 års elevprestationer, resultatet för 2012, 2013 och 2014 och endast något/några procents avvikelse kan iakttas åt båda håll.

Även lärarenkäten mellan åren är samstämmiga. Över 90 procent av lärarna tycker att de fyra delprov som prövar elevernas läsförmåga är bra eller ganska bra, lagom svåra och att de stämmer väl överens med kunskapskravet i slutet av årskurs 3.

Delprov F, G och H – skrivförmåga

I likhet med åren 2012 – 2014 års ämnesprov prövas elevernas skrivförmåga i tre olika delprov med stöd av två skrivuppgifter i provet 2014. Den ena uppgiften är en berättande text om ett äventyr som de själva upplevt eller som kan hända i fantasin och den andra är en beskrivande uppgift om soluret och timglasets. Den berättande skrivuppgiften prövar dock två olika delar av kunskapskraven i en och samma skrivuppgift: kunna skriva en berättelse med en inledning, handling och avslutning (delprov F) samt kunna stava ett antal ord och kunna använda sig av stor bokstav och punkt (delprov G). Delprov H prövar om eleverna med hjälp av två bilder och stödord kan återge en enkel faktatext där ämnesspecifika ord och begrepp används.

Utgångspunkterna för bedömningen av elevernas skrivande är en punkt som berörs år från år i lärarenkäterna. En återkommande fråga när det gäller den berättande texten är i vilken grad innehållet i texten ska förhålla sig till temat för skrivuppgiften. Av denna anledning har bedömningsanvisningarna från och med 2014 års prov förtydligats. Det poängteras nu att texterna ska bedömas generöst vad gäller skrivuppgiftens tema. Skrivningen har mottagits väl då färre enkäter berör problematiken kring det tematiska innehållet. Vid sidan om det kan man konstatera att 97 procent av lärarna uppger att den berättande skrivuppgiften i årets prov är bra eller ganska bra, samt har en lagom svårighetsgrad, vilket är något högre skattning än tidigare år. Det är även en något högre andel än tidigare som når den uppsatta kravnivån för delprovet, 96 procent mot tidigare (2012 – 2014) 92 procent. Kravnivån är att kunna skriva en berättande text med tydlig inledning, handling och avslut.

En annan punkt som återkommer är kravnivån för delprov G. Här anser lärarna att interpunktionskravet, att kunna sätta ut stor bokstav och punkt vid tre tillfällen, är för lågt satt. Intressant i sammanhanget är att denna synpunkt har funnits med under alla år som ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk genomförts. En närmare analys visar dock att detta delprov, tillsammans med elevernas faktaskrivande (delprov H), har varit de delprov där kravnivåerna har varit svårast för eleverna att uppnå. Glädjande nog visar årets registrerade elevlösningar att 95 procent av dem når stavnings- och interpunktionskravet vilket är det högsta uppmätta värdet hittills för delprov G.

I lärarenkäten för 2014 lyftes problematiken runt instruktionen till delprov H fram. Eleverna fick fram till och med det året sju stödord per bild och uppmanades använda minst fem av de sju stödorden. Många elever nöjde sig då med att använda fem av orden och hade därmed inget utrymme för felanvändning av något stödord. Från årets prov uppmanas i stället eleverna att använda alla sju stödorden till respektive bild, men för att nå kravnivån räcker det med att eleverna använt fem av dem korrekt. Utifrån 2015 års insamlade elevlösningar visar det sig att betydligt fler elever nådde kravnivån 2015 än tidigare år. Hela 95 procent har nått kravnivån mot tidigare års resultat som legat runt 85 procent.

I årets prov tillkom en fråga som gäller hur många av eleverna som skrivit faktatexten (delprov H) på dator. Anledningen till frågan är att en del lärare efterfrågat möjligheten att använda dator vid de delprov som prövar skrivfärdigheten. Eftersom förmågan att sätta ut punkt, stor bokstav och frågetecken samt att stava ett visst antal ord, prövas utifrån den berättande texten (delprov G) finns möjligheten till datoranvändning i den beskrivande texten. Något förvånande uppgav lärarna till 90 procent att endast ett fåtal eller inga elever alls använt dator vid delprovet. Denna fråga kommer att följas upp under kommande år och även beaktas under konstruktionsarbetet och utprovningarna som görs av kontinuerligt.

Elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk

Som tidigare nämnts framgår det ur lärarenkäten att 22 procent av lärarna undervisar i ämnet svenska som andraspråk och att 97 elevlösningar följer kursplanen i svenska som andraspråk. Underlaget är därmed, i likhet med tidigare år, för litet för att några säkra slutsatser ska kunna dras.

Vid en jämförelse med tidigare år med samma elevgrupp kan man ändå notera en viss tendens. På samma sätt som tidigare visar årets resultat att eleverna har lättast att nå kravnivån för det muntliga delprovet (delprov A) och för delprovet som rör ett muntligt textsamtal omkring en högläst text (delprov E). Svårast för dem är att nå kravnivån för det delprov som prövar interpunktion och stavning (delprov G) samt det delprov som rör förmågan att kunna skriva en faktatext (delprov H). En annan likhet är att eleverna som följer kursplanen i svenska överlag presterar bättre än de elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk.

Ur kommentarerna till lärarenkäten stärks bilden av att de elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk har större svårigheter att nå kravnivåerna för de olika delproven än de elever som följer kursplanen i svenska. Speciellt kommenteras att faktatexten med tillhörande skrivuppgift är svår då dessa delprov kräver en mer utvecklad ordförståelse än andra delprov. Här anser flera lärare att det ändå är positivt att det ur instruktionerna framgår att läraren ska bearbeta ett antal ord och uttryck före provgenomförandet. De tycker också att det är positivt att det är tillåtet att ytterligare förklara enskilt för en elev om behov finns. Vidare uppger vissa lärare att årets tema *Tiden* kan vara svårt för elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk eftersom få av dessa barn sett ett solur eller ett timglas i verkligheten och att temat tiden upplevs som abstrakt och långt från barnens vardag. Trots dessa invändningar anser lärarna överlag att ämnesprovet har fungerat *bra* eller *ganska bra* för denna elevgrupp.

Under flera år har provresultatet för elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk visat att det behövs mer kunskap om denna elevgrupp. Som ett första steg har därför en kvalitativ undersökning utförts där 34 elevlösningar från elever som följer kursplanen i svenska som andraspråk under åren 2009–2011 analyserats (Hagberg-Persson 2013).

Elever med funktionsnedsättning

I likhet med proven 2012 och 2013 framkommer det ur kommentarerna till lärarenkäten 2015 att olika typer av anpassningar har gjorts för de elever som har någon form av funktionsnedsättning. En vanlig anpassning kan vara att eleverna har möjlighet att göra delproven enskilt eller i liten grupp, ofta hos en speciallärare eller specialpedagog. En annan

anpassning kan vara att eleverna får mer tid till sitt förfogande, alternativt att delproven delas upp i mindre delar med pauser emellan. Många lärare uppger att med denna typ av anpassningar har det fungerat bra för deras elever.

En del lärare menar dock att vissa elever har upplevt att delproven är jobbiga och har känt sig stressade trots att anpassningar har gjorts. Andra lärare ifrågasätter provets olika delar som de anser vara för svåra att genomföra med de elever som har olika typer av funktionsnedsättningar. Här är det viktigt att påpeka att rektor kan bestämma att en elev kan undantas från att göra hela provet eller delar av provet om särskilda skäl föreligger.

I årets lärarenkäter anger 23 procent av lärarna att en del av deras elever inte utfört alla provdelar. Motsvarande antal var 17 procent 2014, 14 procent 2013 och 12 procent 2012, alltså en ökning under fyraårsperioden. Anledningen till beslutet att låta en del elever avstå från att delta i något eller några delprov varierar. Vissa elever är nyanlända till Sverige och deltar inte på grund av detta, andra har någon form av funktionsnedsättning eller bedöms inte klara provet av någon annan anledning, ytterligare andra har varit sjuka när de olika delproven genomförts.

Sammantaget pekar lärarenkäterna på behovet av att mer i detalj undersöka hur provet kan utvecklas vidare så att trenden att fler elever inte deltar i ett eller flera delprov kan brytas.

Litteratur

Hagberg-Person, Barbro (2013): En studie av flerspråkiga elevers svenska språkförmåga i relation till det nationella provet i årskurs 3. I: Hagberg-Persson, Barbro & Wiberg, Cecilia. *Elever visar vad de kan. Två studier kring ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 3.* (Svenska i utveckling 30). Uppsala universitet. S.9–30.